

DÍOGENÉS LAERTIOS

ŽIVOTY, NÁZORY A VÝROKY
PROSLULÝCH FILOSOFŮ

filosofická knihovna

NAKLADATELSTVÍ ČESKOSLOVENSKÉ
AKADEMIE VĚD

Je i náš epigram na něho:

*Slunce prohlásil za žhavou kovovou masu
Anaxagorás, a proto byla mu souzena smrt.
Před ní jej přítel Periklés zachránil sice, však přece
života muž ten se zbavil, tak jemnou moudrostí slul.*

Byli též tři jiní Anaxagorové, z nichž jeden byl řečník směru Iso-
kratova, druhý byl sochař,¹⁹ jehož vzpomíná Antigonos,²⁰ třetí gra-
matik, žák Zénodotův.²¹

4. ARCHELÁOS (kolem r. 450)

16 Archeláos, syn Apollodórův nebo, jak někteří tvrdí, Mydónův, po-
cházel z Athén nebo Miletu. Byl žákem Anaxagorovým a učitelem
Sókratovým. První převedl přírodní filosofii z Iónie do Athén a byl
nazýván fysikem, poněvadž se jím též skončila přírodní filosofie,
neboť už Sókratés zavedl mravouku. Zdá se však, že i on se zabýval
mravoukou, neboť filosofoval o zákonech, krásnu a spravedlnosti. Od
něho to převzal Sókratés, a poněvadž pěstoval mravouku ve větší
míře, byl pokládán za jejího vynálezce.

Archeláos uznával dvě příčiny vznikání, a to teplo a studeno. Živo-
čichové se podle něho zrodili ze slizu. Spravedlivé a hanebné má prý
svůj původ nikoli v přírodě, nýbrž v ustanovení lidí. Jeho učení je
17 takovéto: Voda se teplem vypařuje a vytváří jednak zemi, když pů-
sobením ohně klesá dolů a usazuje se, jednak vzduch, když se rozpíná
kolem dokola. Proto je země ohraničena vzduchem a vzduch zase
ohněm, pohybujícím se kolem něho. Živočišstvo se prý rodí z teplé
země, roníci sliz podobný mléku jako potravu; takto vytvořila též lidi.
První též prohlásil, že zvuk vzniká otřesem vzduchu a moře že se
vytvořilo v dutinách země prosakováním vody skrze zemi. Slunce prý
je největší z hvězd a vesmír je nekonečný.

¹⁹ Jeho deset soch Dia postavili Heléni po bitvě u Plataj r. 479.

²⁰ Antigonos z Karystu na Euboi, sochař a spisovatel v III. stol. Žil na dvoře
pergamského krále Attala I. (241–197) a patří též k tvůrcům mohutného oltáře,
zhotoveného na oslavu vítězství tohoto krále nad Galy, vpadnuvšími do M. Asie.
Kromě spisů o malířství a sochařství napsal také *Životopisy filosofů*, jež DL
často cituje.

²¹ Zénodotos z Efesu, alexandrijský gramatik z III. stol. př. n. l., první knihov-
ník alexandrijské knihovny a první zástupce řecké filologie.

Byli ještě tři jiní Archeláové: místopisec zemí, jimiž prošel Alexan-
dros, dále skladatel básně *O přírodních zvláštnostech*²² a konečně
rétor, jenž napsal učebnici řečnictví.

5. SÓKRATÉS (469–399)

Sókratés byl synem kameníka Sófroniska a porodní báby Fainarety,¹⁸
jak praví i Platón v *Theaitétovi*;²³ pocházel z Athén, a to z dému²⁴
Alópeky. Byla domněnka, že pomáhal Eurípidovi skládat tragédie.
Proto takto praví Mnésimachos:²⁵

*Je to nová Eurípidova hra „Frygové“,
k ní i Sókratés
své klestí přiložil.²⁶*

A zase jinde mluví o Eurípidech, „zavěšených na Sókratovi“. Kal-
liás²⁷ pak praví v *Zajacích*:

*A. Proč pyšná jsi a tolik myslíš o sobě?
B. Vždyt mohu; Sókratés je toho příčinou.*

A v *Oblacích* praví Aristofanés:²⁸

*Kdo dělá Eurípidovy hry tragické,
ty vychvalované a moudré, on to jest.*

Podle některých byl nejprve posluchačem Anaxagorovým, ale též 19

²² Zlomky tohoto Archeláa, snad současníka Antigona z Karystu, se týkají
dějin zvířat.

²³ P. 149 A.

²⁴ Démy byly správní obce v Atice; za doby Kleisthenovy (r. 510) bylo jich
asi 100, později počet jich vzrůstal, v II. stol. jich bylo 174. Malé děminy atické
byly spojovány v jednu správní obec, Athény a jiná větší města byly rozděleny
na několik obcí.

²⁵ Mnésimachos (podle Cobetovy konjektury místo rukopisného Mnésilochos),
básník tzv. střední atické komedie.

²⁶ Je tu nenapodobitelná slovní hříčka: „Fryges“ a „frygana“ (klestí na pod-
pálení).

²⁷ Kalliás, básník staré atické komedie.

²⁸ Aristofanés, hlavní zástupce staré komedie (asi 445–388), od něhož se nám
dochovalo 11 kusů, tepal v *Oblacích* (rovněž zachovaných) sofistickou výchovu
mládeže, kterou připsal neprávem též Sókratovi. Uvedené dva verše však nepo-
cházejí z *Oblak* Aristofanových, nýbrž ze stejnojmenné komedie Télekleidovy.

Damónovým,²⁹ jak zaznamenal Alexandros v *Nástupnictvích*; když byl odsouzen Anaxagorás, stal se posluchačem fysika Archeláa a podle Aristoxena byl též jeho miláčkem. Dúris však tvrdí, že byl též otrokem a pracoval jako kameník; podle některých jsou od něho oděné postavy Charitek³⁰ na Akropoli. Proto pravil též Timón v *Posměších*:

*Od nich se odklonil ihned ten kameník, zákonů soudce,
helénský čaroděj, vynálezce důkladných řeči,
řečníky pohrdající posměvač, atický zpola.*

20 Byl totiž i v řečnictví velmi obratný, jak praví také Ídomeneus,³¹ ale vláda „třiceti“³² mu zakázala vyučovat umění řeči, jak praví Xenofón³³. I Aristofanés na něho útočí ve svých komediích jako na toho, jenž dělá slabší důvod silnějším.³⁴ Neboť on první, jak vykládá Favórinus v *Rozmanitých příbězích*, učil se svým žákem Aischinem řečnictví; potvrzuje to též Ídomeneus ve spise *O sókraticích*. První rozmlouval o životě a první z filosofů byl odsouzen a podstoupil trest smrti. Aristoxenos, syn Spintharův, o něm tvrdí, že si opatřoval peníze tím způsobem, že ukládal odhazované drobné mince a tak je hromadil, když pak je spotřeboval, znovu další ukládal. Démétrios Byzantský³⁵ uvádí, že Kritón, byv okouzlen půvabem jeho duše, odvedl jej z jeho dílny a postaral se o jeho lepší vzdělání. Když však 21 Sókratés poznal, že pozorování přírody nám nepřináší nijakého užitku, filosoficky zkoumal otázky mravní, a to v dílnách a na tržišti, říká, že hledá

*cokoli zlého a dobrého v přibytku tvém ti vzniklo.*³⁶

Často se stávalo, že když si při těchto zkoumáních počínal v rozhovoru poněkud prudčeji, pohlavkovali ho a šhubali mu vlasy, většinou

²⁹ Damón, athénský sofista a Perikleův učitel hudby.

³⁰ Charitky (Aglaiá, Eufrosyné, Thaleia; u Římanů sluly *Gratae*) jsou bohyně mladistvého půvabu.

³¹ Ídomeneus, žák Epikúrův, autor spisu *O sókraticích*.

³² Vláda „třiceti“ (tyranů) byla oligarchická vláda, dosazená v Athénách Sparťany r. 404 př. n. l. po protidemokratickém převratu jakožto následku porážky Athén ve válce peloponéské (jen 3000 bohatých občanů mělo plné právo občanské, ostatní byli bezprávní); za necelý rok byla však svržena Thrasybulem, vůdcem athénské lidu, a obnovena demokracie.

³³ Ve *Vzpomínkách na Sókrata* I 2, 31.

³⁴ To činili sofisté, učíce své žáky o každém tematě mluvit pro i proti.

³⁵ Démétrios Byzantský, nejspíše peripatetik, jmenovaný V 83.

³⁶ Verš je z *Odyseie* IV 392.

však se mu vysmívali a dávali mu najevo své opovržení; on však to všechno trpělivě snášel. Proto když byl jednou dokonce kopnut, snesl to, a když se tomu kdosi podívil, řekl prý: „Kdyby mě byl kopl osel, hmal bych ho před soud?“ To tedy vykládá Démétrios.

Netoužil po pobytu mimo domov jako většina lidí, leda bylo-li 22 třeba táhnout do pole. Ostatní svůj čas zůstával doma a s nadměrnou horlivostí se věnoval zkoumání s těmi, kdož se s ním dávali do řeči, nikoli však proto, aby změnil jejich názor, nýbrž ze snahy poučit se o pravdě. Vypravuje se, že mu dal Eurípídés přečíst spis Hérakleitův a otázal se ho, co o něm soudí, on pak že odpověděl: „Čemu jsem rozuměl, je duchaplné, a myslím, že i to, čemu jsem nerozuměl, je takové, jenom to potřebuje nějakého dělského potápěče.“

Dbal též o cvičení těla a byl velmi otužilý. Účastnil se vojenské 23 výpravy proti Amfipoli³⁷ a v bitvě u Délia³⁸ zachránil Xenofóna, zachytiv jej, když spadl s koně. Za všeobecného útěku Athéňanů ustupoval sám zvolna, klidně se při tom občas otáčeje a jsa připraven se bránit, napadl-li by ho někdo. Účastnil se též výpravy k Potidáii³⁹ po moři, neboť pěší útok nebyl tehdy možný, ježto se v těch místech bojovalo. Tam prý setrval v jednom postavení po celou noc, a ačkoli se tam vyznamenal, postoupil vyznamenání za hrdinství Alkibiadovi⁴⁰, do něhož byl zamilován, jak praví Aristippos v 4. knize spisu *O dávné poživučnosti*. Podle Ióna z Chiu odešel jako mladík s Archeláem na Samos a podle Aristotela přišel i do Delf; přišel však i na Isthmos,⁴¹ jak tvrdí Favórinus v 1. knize *Vzpomínek*.

Byl též pevný ve svém přesvědčení a demokratického smýšlení, jak 24 je zřejmó z toho, že nevyhověl Kritiovi⁴² a jeho společníkům, když mu rozkázali přivést k nim salaminského boháče Leonta, aby ho za-

³⁷ Roku 422 vyslali Athéňané vojenskou výpravu proti Amfipoli, osadě v Thrákii jimi založené při řece Strýmonu (Struma) ji obtékajícím, které se zmocnili za války peloponéské Sparťané.

³⁸ V bitvě u tohoto města v Boiótii byli Athéňané poraženi r. 424.

³⁹ Proti Potidáii, korintské osadě na poloostrově Chalkidice, bojovali Athéňané od r. 432 do 429. Jde o výpravu na počátku války peloponéské (r. 430).

⁴⁰ Alkibiadés, athénský politik a málo úspěšný vojevůdce za války peloponéské šlechtického původu, více ovlivňovaný sofisty než Sókratem přes obdiv, který k němu měl jako mladík, vyznačující se krásou, ale i ješitností a ctižádostí.

⁴¹ Což bylo nebezpečné pro nepřátelství mezi Athéňany a Megarany, jimž byl zakázán vstup do Athén.

⁴² Kritiás, strýc Platónův, sofista a básník, po odstranění svého odpůrce Thérámena vůdce aristokratické vlády třiceti tyranů, provádějící pravou hrůzovládu v Athénách. (I Thérámenés byl odsouzen k trestu smrti jeho přičiněním.)

hubili,⁴³ dále z toho, že jediný hlasoval za osvobození deseti vojevůdců⁴⁴ a že nechtěl utéci z vězení, ačkoli mu to bylo možné, že činil ostré výčitky přátelům plačícím nad ním a vedl s nimi ve vězení známé překrásné rozhovory.

Byl též soběstačný a hrdý. Když mu kdysi dával Alkibiadés, jak praví Pamfila v 7. knize svých *Připomínek*, velký pozemek, aby si na něm postavil dům, pravil prý: „Kdybych potřeboval opánky a ty bys mi dával kůži, abych si je z ní zhotovil, byl bych směšný, kdybych ji přijal.“ Často pak si říkal při pohledu na množství věcí vyložených na prodej: „Kolik je věcí, kterých já nepotřebuji!“ A stále si přednášel ony jambické verše:⁴⁵

*Ty věci stříbrné a roucha nachová
jsou pro tragédie vhodné, ne však pro život.*

Velmi pohrdal Archeláem Makedonským⁴⁶ i Skopou Kranónským a Eurylochem z Lárissy⁴⁷ a ani nepřijal od nich peníze, ani se k nim nevydal. Jeho životospráva byla spořádaná, takže jediný ne nemocněl, ačkoli v Athénách často zuřil mor.⁴⁸

26 Aristotelés⁴⁹ praví, že byl dvakrát ženat, nejprve s Xanthippou, z které se mu narodil Lamproklés, podruhé s Myrtó, dcerou Aristeida Spravedlivého,⁵⁰ kterou si vzal bez věna a z které se mu narodili Sófroniskos a Menexenos. Jiní tvrdí, že Myrtó byla jeho první žena;

⁴³ Jako přívržence athénských demokratů.

⁴⁴ Kteří byli obviněni, že se nepostarali o pochování vojáků, padlých v námořní bitvě u ostrůvků Arginúských, v níž zvítězili Athéňané r. 406, a z větší části (šest) dokonce popraveni. Sókratés se postavil proti příslušnému návrhu pro shromáždění lidu jako prytan, tj. člen právě úřadujícího výboru athénské rady.

⁴⁵ Jsou-li tyto verše podle Stobaiia opravdu od Filémóna, básníka nové atické komedie, nemohl si je recitovat Sókratés, jenž byl již dávno mrtev, když se Filémón narodil (kolem r. 370).

⁴⁶ Archeláos, syn a pomocník krále Perdikký II. při správě Makedonie.

⁴⁷ Skopás byl vládařem v thessalském městě Krannónu, Eurylochos v thessalském městě Lárisse.

⁴⁸ Např. r. 429 za války peloponnéské, kdy padl moru za obět sám všemočný státník Periklés.

⁴⁹ V nezachovaném dialogu *O urozenosti* (srov. zl. 84, p. 1490 b 8 nn.).

⁵⁰ Státník a vojevůdce athénský za války řecko-perských (se spartským Pausaniou vítěz v bitvě u Plataj r. 479), jenž obdržel pro svou nezištnost a nepodplatitelnost při stanovení příspěvků členů nově zakládaného atického námořního spolku příjmení Spravedlivý. Poněvadž zemřel r. 467, byla sotva jeho dcera Myrtó ženou Sókratovou, jenž se narodil r. 469.

někteří pak, jako například Satyros a Hierónymos z Rhodu, dokonce praví, že měl obě současně. Neboť Athéňané, chtějíce při nedostatku mužů rozmnožit počet dětí, vydali prý usnesení, že je sice dovoleno uzavřít sňatek jen s jednou ženou občanskou, avšak že je dovoleno mít děti i z druhé; tak prý to učinil i Sókratés.

Dovedl přezírat ty, kteří se mu posmívali. Byl hrdý na svou nenáročnost a nikdy pro sebe nepožadoval odměnu. Říkal též, že čím více mu chutná jídlo, tím méně si k němu žádá zákusku, a čím více mu chutná pití, tím méně čeká na nový nápoj, a čím méně potřebuje, tím blíže je bohům. To můžeme najít i u skladatelů komedií, kteří si neuvědomují, že ho svým zesměšňováním vlastně chválí. Tak Aristofanés praví:⁵¹

*Věru, právem jsi zatoužil, člověče, po tom, co velikou moudrostí sluje,
jak bys uprostřed athénských rodáků, Řeků též blaženě život svůj
trávil.
Neboť paměť ti slouží a dobrý máš rozum, a veškeré nehody snášíš
ve své mysli vždy s klidem a pražádné únavy necitíš z chůze ni stání,
ani mnoho si neděláš z mrazu, též snídání nikterak žádostiv nejsi,
rovněž vína se zdržuješ, střídmy jsi v jídle a ostatních zlozvyků neznáš.*

A Ameipsiás,⁵² předváděje ho v odřené pláštiku, praví toto: 28

*A. I ty, Sókrate, nejlepší z mála jen lidí, však daleko největší blázne,
sem přicházíš k nám? Věru vytrvalý jsi. Než kde bys jen pořádný
plášť vzal?*

B. Jen za trest si kraječům koži tak velké smyslili lidé zlo toto.

*A. Však tento muž, ačkoli takový hlad má, se nesnížil k lichotkám
nikdy.*

Tuto jeho hrdost a velkomyslnost naznačuje i Aristofanés těmito slovy:⁵³

*Že v ulicích směle si vedeš a obracíš oči své na všechny strany
a neobut mnohé zlo snášíš a u nás jen důstojně stále se tváříš.*

Přece však se někdy přizpůsoboval vhodné příležitosti a oblékal

⁵¹ V *Oblacích* v. 411–416.

⁵² Básník staré komedie atické, a to v kuse zvaném *Konnos* (vousy na bradě).

⁵³ V *Oblacích* v. 361–362.

si i skvělé roucho, jako např. v Platónově *Hostině*,⁵⁴ když šel k Agathónovi.⁵⁵

29 Byl stejně způsobilý k obému, jak k nabádání k něčemu, tak i k odvracení od něčeho. Tak Theaitéta propustil nadšeného po rozmluvě o vědění, jak praví i Platón,⁵⁶ kdežto Euthyfrona, jenž podal na svého otce žalobu pro vraždu cizince, odvrátil od soudu svým rozhovorem o zbožnosti⁵⁷ a Lýsida přivedl svými napomenutími na cestu k nejvyšší mravnosti;⁵⁸ dovedl totiž nalézat věcné důvody. I svého syna Lamproklea, jenž byl velmi rozezlen na svou matku, přivedl opět k úctě k ní, jak kdesi praví i Xenofón.⁵⁹ A Platónova bratra Glaukóna, jenž se chtěl zabývat věcmi obecnými, odvrátil od toho úmyslu pro jeho nezkušenost, jak praví Xenofón, kdežto Charmida naopak k tomu
30 přiměl, protože byl k tomu způsobilý.⁶⁰ Povznesl též sebevědomí vojévůdce Ífikrata,⁶¹ ukázav mu, jak kohouti holiče Meidia útočí křídly proti kohoutům Kalliovým.⁶² Glaukónidés⁶³ žádal, aby Sókrata chovali pro ozdobu obce jako nějakého bažanta nebo páva.

Říkával, že je divné, jak každý dovede snadno povědět, kolik má ovci, ale nedovede říci, kolik přátel si získal; tak málo mu na nich záleží. Když viděl, že Eukleidés se velmi zajímá o sporné výklady, pravil: „Milý Eukleide, se sofisty budeš umět zacházet, s lidmi však nikoli.“ Pokládal totiž takovému titěrnosti za neužitečné, jak praví
31 i Platón v *Euthydémovi*.⁶⁴ Když mu Charmidés nabízel sluhy, aby ho doprovázeli na cestě domů, nepřijal je. Podle některých pohrdal Alkibiadovou krásou. Chválil též volný čas jako nejkrásnější majetek, jak praví Xenofón v *Hostině*.⁶⁵ Říkal, že je jen jedno dobro, vědění a jen jedno zlo, nevědomost, bohatství však a urozenost že nepřinášá vzne-

⁵⁴ 174 A; rovněž v úvodě Platónova *Timáia*, p. 20 C.

⁵⁵ Agathón, tragický básník, přítel Eurípidův, jež zesměšňuje pro jeho zženštilost Aristofanés v komedii *Thesmoforiazúσαι* (*Zeny o slavnosti thesmoforií*).

⁵⁶ V dialogu po něm nazvaném *Theaitétos*.

⁵⁷ O tom jedná Platónův dialog *Euthyfrón*.

⁵⁸ Podle tohoto žáka Sókratova nazval Platón svůj dialog o přátelství.

⁵⁹ Ve *Vzpomínkách na Sókrata* II 2.

⁶⁰ O Glaukónovi hovoří Xenofón ve *Vzpomínkách* III 6, o Charmidovi III 7.

⁶¹ Slavný vojévůdce athénský, o něco mladší současník Sókratův.

⁶² Kalliás, pověstný boháč athénský a příznivec sofistů; v jeho domě, v němž jsou shromážděni všichni tři slavní sofisté, se koná rozmluva v Platónově dialogu *Prótagorás*.

⁶³ Osoba blíže neznámá, snad z nějaké komedie, zesměšňující Sókrata jako žáka Glaukónidova.

⁶⁴ P. 303 D, kde je Sókratova ironická poznámka proti sofistům.

⁶⁵ V *Symposiu* 4, 44.

šenost, nýbrž naopak samé zlo. Proto když mu kdosi řekl, že Antisthenova matka je Thráčekanka, odpověděl: „A ty sis myslel, že tak ušlechtilý muž by se zrodil z dvou Athéňanů?“ Kritónovi uložil, aby vykoupil Faidóna, jenž se jako válečný zajatec octl v postavení otroka, a udělal z něho filosofa.

Učil se též v pokročilém věku hrát na lyru, říkáje, že není nemístné
32 učít se tomu, co kdo neumí. Často též tančil, považuje takovýto tělocvik za prospěšný dobrému stavu těla, jak praví Xenofón v *Hostině*.⁶⁶ Říkal též, že mu jeho daimonion⁶⁷ naznačuje budoucnost; že dobrý začátek je nemalá věc, že se však začíná s málem; že neví nic kromě toho, že nic neví. Kdo prý draho kupují předčasné plody, vzdávají se možnosti přijít k jejich sklizni v pravý čas. A když se ho kdysi ptali, co je etnosti mladíka, odpověděl: „Ničeho příliš.“ Geometrii je podle něho třeba se zabývat tak dlouho, až si bude člověk moci změřit půdu,
33 kterou obdrží nebo s kterou se rozloučí. Když na představení *Augy* uslyšel výrok Eurípidův o etnosti:

*Je nejlépe to nechat bez povšimnutí,*⁶⁸

vstal a odešel z divadla se slovy, že je směšné žádat, aby byl hledán pohřešovaný otrok, ale nechat takto zahynout etnost. Byv otázan, zda je lepší se oženit než se neoženit, odpověděl: „Ať učíš, co chceš, budeš toho litovat.“ Vyjadřoval též svůj podiv nad tím, že sochaři dbají o to, aby se kámen podobal co nejvíce člověku, nestarají se však o to, aby se sami nepodobali kameni. Vybízeli mladíky, aby se stále dívali do zrcadla, a jsou-li krásní, hleděli být toho hodni, jsou-li však oškliví, aby zakrývali svou ošklivost dobrým chováním.

Jednou pozval k obědu několik bohatých lidí, a když se Xanthippé
34 styděla za jeho jednoduchost, pravil: „Buď dobré mysli; jsou-li skromní, snesou to, jsou-li však zlí, nebude nám na nich záležet.“ Říkal též, že ostatní lidé žijí proto, aby jedli, on však jí, aby žil. O bezvýznamném davu říkal, že je to s ním stejně jako se čtyřdrachmou, kterou jednotliví lidé odmítají,⁶⁹ ale hromadu takových mincí přijímají

⁶⁶ *Symposion*, 2, 16.

⁶⁷ Slovem daimonion označoval Sókratés nejspíše svůj vnitřní varovný hlas; tohoto názvu se chytili jeho žalobci, když ho vinili, že zavádí nová božstva.

⁶⁸ Eurípidova podle báje prý velmi napínavá hra *Augé* (předvádějící poznání matky se synem Téfefem) se nezachovala; uvedený verš se však vyskytuje v jeho *Elektře* (v. 379).

⁶⁹ Byla to však mince stříbrná jako její základ, drachma, nejběžnější hodnotný peníz athénské měny.

jako platnou. Když mu Aischinés řekl: „Jsem chudý a nic jiného nemám, dávám ti tedy sebe,“ odpověděl mu: „A nepozoruješ, že mi dáváš největší dar?“ Komusi, jenž s nevolí nesl, že je přehlížen od té doby, co nastoupila vláda třicíti, řekl: „A tohoto ti není pranic líto?“
35 Když mu kdosi řekl: „Athéňané mne odsoudili k smrti,“ odpověděl: „Také příroda.“ Jiní to však připisují Anaxagorovi. Na slova své ženy: „Umíráš neprávem,“ řekl: „Ty bys chtěla, abych umíral právem?“ Když se mu ve snu zdálo, že mu kdosi praví:

Do Fthie velkohrudé třetího dne asi přijdeš.⁷⁰

řekl Aischinovi: „Třetího dne zemru.“ Když pak měl vypít jed, podával mu Apollodóros⁷¹ pěkné roucho, aby v něm zemřel; on však řekl: „Copak mé roucho, jež bylo vhodné k tomu, abych v něm žil, se nehodí k tomu, abych v něm zemřel?“ Když ho někdo upozornil, že o něm kdosi špatně mluví, odpověděl: „Vždyť se nenaučil mluvit pěkně.“ Když Antisthenés obrátil díru ve svém plášti tak, aby ji bylo vidět, pravil: „Vidím skrze tvůj plášť prosvítat tvou ješitnost.“ Na otázku, netupí-li ho ten a ten člověk, odpověděl: „Nikoli, mne se to totiž netýká.“ Tvrdil též, že je třeba úmyslně se vystavovat jako terč komickým básníkům, neboť vytknou-li nám některou z chyb, jež máme, napraví nás; nemáme-li ji však, netýká se nás to.⁷² Když mu Xanthippé zprvu nadávala, potom i vodu na něho vychrstla, pravil: „Neříkal jsem, že blesky Xanthippiny přinesou i déšť?“ Když mu Alkibiadés tvrdil, že Xanthippé je pro své nadávky nesnesitelná, odpověděl: „Ale já jsem si na to již zvykl právě tak, jako když stále slyším 36 skřípání kola u studně, a i ty přece snášíš křik hus.“ A když tento namítl: „Ale dávají mi vejce a housata,“ odpověděl Sókratés: „A mně Xanthippé rodí děti.“ Když s něho kdysi na tržišti dokonce strhla plášť a jeho známí mu radili, aby se bránil rukama, řekl: „Ano, abyste přihlížejíce našemu pěstnímu zápasu, volali: „Výborně, Sókrate, výborně, Xanthippo!“ Říkal, že žije s drsnou ženou tak, jako krotitelé koní zacházejí s bujnými koňmi. „Jako totiž oni, když ovládnou tyto koně, dosáhnou snadno převahy nad ostatními, tak i já se učím stykem s Xanthippou zacházet s ostatními lidmi.“ Pro tyto a podobné

⁷⁰ Verš je z *Iliady* IX 363 a uvádí jej též Platón v *Kritónovi*, 44 B. — Fthia, město v jižní Thessalii, rodiště Achilleovo, kde vládl jeho otec Pélus i Achilleus.

⁷¹ Zák Sókratův, přítomný též v den smrti Sókratovy v žaláři.

⁷² Je znám Sókratův výrok, že nikdo nechybje dobrovolně, nýbrž z nevědomosti, že ctnost je vědění a že kdo ví, jak má jednat, také tak jedná.

řeči a činy vydala o něm Pýthia svědectví v pověstném výroku k Chairefóntovi:⁷³

Je ze všech mužů nejmoudřejší Sókratés.

Od té doby byl vystaven největší závisi a nenávisti, zvláště proto, že 38 usvědčoval z hlouposti lidi, kteří si o sobě mnoho mysleli. jako například i Anyta,⁷⁴ jak to píše také Platón v *Menónovi*.⁷⁵ Neboť Anytos, nemoha snést posměšky Sókratovy, nejprve navedl proti němu Aristofana a jeho druhy, potom přemluvil ještě Meléta, aby na něho podal žalobu proto, že je bezbožný a kazí mládež. Žalobu na něho tedy sice Melétos podal, před soudem ji však přednesl Polyeuktos, jak praví Favórinus v *Rozmanitých příbězích*. Podle Hermippa sepsal obžalovací řeč sofista Polykratés, podle jiných Anytos; všechny 39 potřebné přípravy vykonal demagog Lykón. Antisthenés v *Nástupnictvích filosofů* a Platón v *Obraně*⁷⁶ praví, že byli tři žalobci, Anytos, Lykón a Melétos. Anytos jako nevráživý zástupce řemeslníků a politiků, Lykón jako zástupce řečníků a Melétos jako zástupce básníků, z nichž všech si tropil Sókratés posměch. Favórinus však praví v 1. knize *Vzpomínek*, že Polykratova řeč proti Sókratovi není pravá, neboť se prý v ní připomíná Konónovo obnovení hradeb,⁷⁷ jež se stalo až za šest let po smrti Sókratově. A skutečně je tomu tak.

Přísežná výpověď žaloby, jež podle svědectví Favórinova je podnes 40 uložena v Métróu,⁷⁸ zněla takto: „Tuto žalobu podává a přísahou potvrzuje Melétos, syn Melétův, z Pitthu⁷⁹ proti Sókratovi, synovi Sófroniskovu z Alópeky: Sókrates je vinen tím, že neuznává bohy, jež uznává obec, a zavádí jiná nová božstva; je též vinen tím, že kazí mládež. Navrhuje se trest smrti.“ Náš filosof, když pro něho Lýsiás napsal obranu, přečetl ji a pravil: „Krásná řeč, milý Lýsio, ale pro mne nevhodná.“ Měla totiž více ráz řečí soudních než filosofický.

⁷³ Chairefón, zák Sókratův.

⁷⁴ Anytos spolu s Melétem a Lykónem žalobce Sókratův.

⁷⁵ P. 95 A.

⁷⁶ *Obrana Sókrata* p. 23 E.

⁷⁷ Konón, athénský velitel loďstva za války peloponnéské, který se po porážce Athéňanů u Aigospotamu uchýlil na ostrov Kýpros a s pomocí Peršanů oplatil Lakedaimoňanům onu porážku, zvítěziv nad nimi r. 394 v námořní bitvě u Knidu, přímořského města maloasijského. Vrátil se do Athén, obnovil r. 393 „dlouhé zdi“, chránil přístup z přístavu Peiraia do Athén.

⁷⁸ Métrón byl chrám Matky bohů Rhey na athénské agoře, v němž byl uložen státní archiv.

⁷⁹ Pitthos, athénský démós jako Alópeké.

41 A když mu na to řekl Lýsiás: Jak to, že se ti ta řeč nehodí, je-li krásná?“ odpověděl Sókratés: „Nebyly by pro mne rovněž nevhodné krásné šaty a střevíce?“

42 Za soudního jednání vystoupil, jak uvádí Iustus z Tiberiady ve *Věnci*,⁸⁰ na řečniště Platón a pravil: „Muži athénské, ačkoliv jsem nejmladší z těch, kteří vystoupili na řečniště,“ — ale porotci začali křičet: „Dolů, dolů!“, a tak byl Sókratés odsouzen většinou 281 hlasů proti hlasům, které ho chtěly osvobodit. Když pak se soudcové radili, jaký trest má podstoupit nebo jakou pokutu zaplatit, pravil, že je ochoten zaplatit 25 drachem — podle Eubúlida⁸¹ nabídl 100 drachem —, a když soudcové projeví nad tím svou nevoli, prohlásil: „Vzhledem k tomu, co jsem po celý svůj život konal, navrhuji si za trest zaplacení v prytaeiu.“⁸² Nato ho odsoudili k smrti, přičemž většina hlasů vzrostla o dalších 80. Byl vsazen do vězení a za několik dní vypil bolehlav po mnoha krásných rozmluvách, jež uvádí Platón ve *Faidónovi*. Složil tam také podle některých paián (tj. chvalozpěv), začínající takto:

Délský Foibe, buď zdrav, též Artemido,⁸³ vy slavní rozenci!

Dionýsodóros⁸⁴ mu však tento chvalozpěv upírá. Složil rovněž aisopskou bajku, ne právě zdařilou, jejíž začátek zní:

Aisópos řekl kdys občanům města Korintu, aby moudrosti lidových soudců nedali souditi ctnost.

43 Sókrata tedy již nebylo mezi živými. Athéňané však litovali ihned svého činu a zavřeli palaistry a gymnasia; Meléta odsoudili k smrti a druhé žalobce potrestali vyhnanstvím. Sókrata však poctili kovovou sochou, kterou zhotovil Lýsippos,⁸⁵ a postavili ji v místnosti pro slav-

⁸⁰ Justus z Tiberiady, židovský dějepisce z doby římského císaře Vespasiána (I. stol. n. l.), autor spisu *O válce židovské a Židovských dějin*, jejichž jedna část měla název *Věnce*. DL jej poznal nejspíše z Favórina, jehož oba spisy II 38 a 39 ve věci soudu nad Sókratem uvádí.

⁸¹ Eubúlídés, žák sókratika Eukleida z Megar; viz o tom dále II 108.

⁸² Prytaeion byla budova v Athénách, v níž úřadovali prytanové, stíhající se výbor (desetina) rady, athénské vlády, a v které byli doživotně na státní útraty stravování občané zasloužili o vlast.

⁸³ Foibos Apollón a Artemis, sourozenci, dítky bohyně Létó a Dia, narodili se na ostrově Délu.

⁸⁴ Snad alexandrijský gramatik, žák Aristarchův.

⁸⁵ Vynikající řecký sochař ze IV. stol. př. n. l.

nostní průvody. Anyta, sotvaže se přistěhoval do Hérakleie, dali obyvatelé vypovědět ještě téhož dne hlasatelem z města. Ale nejen k Sókratovi se takto zachovali Athéňané, nýbrž i k velmi mnoha jiným. neboť i Homéra potrestali podle Hérakleida⁸⁶ pokutou 50 drachem jakoby pro šílenost. Tyrtáia⁸⁷ vyhlásili za pomateného, kdežto Astydamanta poctili bronzovou sochou ještě před Aischylem a jeho druhy.⁸⁸ Eurípídés je proto kárá v Palamédovi⁸⁹ slovy: „*Zabili, zabili jste přemoudrého, nikoho nezarmucujícího slavika Mús.*“ Tolik tedy o tom. Filochoros⁹⁰ však praví, že Eurípídés zemřel před Sókratem.⁹¹

Ten se narodil, jak praví Apollodóros v *Kronice*, za archonátu Apsefiónova v 4. roce 77. olympiády, šestého dne měsíce thargéliónu,⁹² kdy Athéňané očišťují město a kdy se podle Délských narodila Artemis. Zemřel v 1. roce 95. olympiády ve věku 70 let. Totéž tvrdí i Démétrios Falérský. Podle některých však zemřel v 60 letech.

Oba byli žáky Anaxagorovými, Sókratés i Eurípídés, jenž se narodil v 1. roce 75. olympiády za archonátu Kalliádova. Podle mého mínění rozmlouval Sókratés též o věcech týkajících se přírody, jak to potvrzuje i Xenofón,⁹³ ačkoli se vyjádřil, že Sókratés rozmlouval jen o mravnosti. Ale i Platón, vzpomenuv v *Obraně*⁹⁴ Anaxagory a některých fysiků, hovoří sám o těch věcech, jež Sókratés popíral, a všechny připisuje Sókratovi.⁹⁵ Aristotelés vypravuje, že jakýsi mág, jenž přišel ze Sýrie do Athén, odsoudil Sókrata a mezi jiným mu též předpověděl násilný konec života.

Je také na něho náš epigram, znějící takto:

⁸⁶ Jde o Hérakleida Lemba.

⁸⁷ Tyrtáios, snad Ión působící ve Spartě v VII. stol., elegický básník (zachovaly se tři delší zlomky), povzbuzující Sparty k statečnosti.

⁸⁸ Astydamás, synovec Aischylův, rovněž tragický básník neobyčejně plodný, ale jen nepatrně úspěšný. Aischylos, nejstarší ze slavného trojlivčzdí tragiků (Aischylos, Sofoklés, Eurípídés), působil v první polovici V. stol.

⁸⁹ Eurípídova tragédie *Palamédés* se nezachovala.

⁹⁰ Filochoros, jeden z tzv. athidopisců (skladatelů dějin Atiky), žil v III. stol.
⁹¹ Zemřel totiž r. 406, takže citát ze sborové písně, pochází-li vskutku z Eurípídova *Palaméda*, nemůže se týkat smrti Sókratovy.

⁹² Thargélión, 11. měsíc athénský (druhá polovice května a první polovice června) s očištnou slavností thargélií na oslavu výročí osvobození Athén z moci krétského krále Mínóa. Athénský rok se totiž počínal po letním slunovratu v druhé polovici července.

⁹³ Ve *Vzpomínkách na Sókrata*, I 4, I 6.

⁹⁴ P. 26 D.

⁹⁵ Totiž v dialogu *Faidónovi*.

*Nektar pij nyní, když u Dia, Sókrate, dliš, neboť právem
bůh tě prohlásil moudrým, moudrost pak také je bůh.
Athéňany ti podaný bolehlav lehce jsi vypil;
tvými ústy však sami tento vypili jed.*

Jak praví Aristotelés v 3. knize spisu *O básnictví*, Sókrata přísně posuzoval jakýsi Antilochos z Lémnu a věstec Antifón, právě tak jako Pýthagoru Kylón z Krotónu, Homéra za živa Syagros a po smrti Xenofanés z Kolofónu.⁹⁶ Hésioda za živa Kekróps a po smrti právě uvedený Xenofanés, Pindara⁹⁷ Amfimenés z Kóu, Thaléta Ferekýdés a Bianta Salaros z Priény, Pittaka Antimenidás a Alkáios, Anaxagoru Sósibios a Simónida Timokreón.⁹⁸

47 Z jeho následovníků, takzvaných sókratiků, jsou nejvýznamnější Platón, Xenofón a Antisthenés, z uváděných zástupců desíti škol⁹⁹ pak jsou nejvýznamnější čtyři: Aischinés, Faidón, Eukleidés a Aristippos. Nejprve je třeba hovořit o Xenofóntovi, potom o Antisthenovi, a to mezi kyniky, dále o jiných sókraticích a pak konečně o Platónovi, jenž stojí na prvním místě z těch deseti a sám založil prvou Akademii. Tímto způsobem nechť tedy postupuje náš výklad.

Byl ještě i jiný Sókratés, dějepisec, jenž složil popis Argu; další, peripatetik z Bithýnie; opět jiný, skladatel epigramů a čtvrtý z Kóu, jenž psal o jménech bohů.

6. XENOFÓN (asi 400–359)

48 Xenofón byl syn Gryllův a pocházel z Athén, z dému Ercheie; byl velmi skromný a nadmíru sličný. Vypravuje se, že ho v úzké uličce potkal Sókratés, napráhl proti němu hůl a bráně mu tak v přechodu, vyptával se ho, kde se prodávají různé potraviny. Když dostal odpověď, opět se otázel, kde se lidé stávají dokonalými. Když byl Xenofón na rozpacích, pravil prý mu: „Následuj mne tedy a uč se!“

⁹⁶ Xenofanés z Kolofónu, o němž vykládá DL v IX. knize, básník a osvícenský kritik, zakladatel první skutečné filosofické školy v italské Elei, zavrhoval představy o bozích, jež vytvořili Helénům básníci Homéros a Hésiodos.

⁹⁷ Pindaros z Théb (asi 518–442), se Simónidem a Bakchylidem nejslavnější pěstitel řecké sborové lyriky.

⁹⁸ Timokreón z Rhodu (v V. stol.), básník, jenž napadal Simónida a státníka Themistoklea.

⁹⁹ O nichž byla řeč I 18; Aischinés však nebyl zakladatelem školy jako ostatní z tradiční desítky.

Od té doby byl Sókratovým žákem. První uveřejnil své záznamy o rozhovorech pod názvem *Vzpomínky*. Ale byl též první z filosofů, 49 jenž složil dějepisné dílo. Aristippos vypravuje v 4. knize spisu *O dávné požívačnosti*, že se zamiloval do Kleinia¹⁰⁰ a prohlásil o něm dokonce toto: „Nyní je mi příjemnější pohled na Kleinia než na všechny ostatní krásné věci na světě a přijal bych slepotu pro všechno ostatní, jen abych se mohl dívat na jediného Kleinia. Trápím se v noci, i ve spaní, že ho nevidím, a vzdávám největší dík dni a slunci za to, že mi poprávají ho vidět.“

Přítelem Kýrovým¹⁰¹ se stal takto: Měl důvěrného přítele jménem Proxenos, rodem Boiótana, jenž byl žákem Gorgiy z Leontín¹⁰² a přítelem Kýrovým. Ten se zdržoval v Sardech u Kýra a poslal Xenofóntovi do Athén list, v němž ho zval, aby se stal Kýrovým přítelem. 50 Xenofón ukázal list Sókratovi a žádal ho o radu. Ten ho poslal do Delf, aby se otázel boha. Xenofón poslechl a šel do věštírny, neptal se však, má-li odejít ke Kýrovi, nýbrž jak má odejít. To mu Sókratés také vytkl, ale přece jen mu poradil, aby se vydal na cestu. Přišel tedy ke Kýrovi a byl mu právě takovým přítelem jako Proxenos. Vše ostatní, co se týká výpravy a návratu domů, nám obšírně vypravuje sám.¹⁰³ Byl však v nepřátelství s Menónem z Farsalu, jenž byl po čas výpravy velitelem cizinců.¹⁰⁴ Tomu mezi jiným vyčítá, že měl miláčky starší, než byl sám. Hanobí však též jakéhosi Apollónida, že si dal propíchnout uši.¹⁰⁵

Po výpravě, útrapách v Pontu a potom, když král Odrysů Seuthés¹⁰⁶ 51 zrušil smlouvu, přišel do Asie k lakedaimonskému králi Agésiláovi,¹⁰⁷ nabídl mu za žold Kýrovy vojáky a byl mu velmi oddaným přítelem.

¹⁰⁰ Kleiniás, mladší bratr Alkibiadův.

¹⁰¹ Jde o Kýra Mladšího, bratra perského krále Artaxerxa II., proti němuž se vzbouřil jako satrapa maloasijský.

¹⁰² Gorgiás z Leontín, rétor v V. stol. (DL mluví o něm v VI 1 a VIII 58 jen jako o rétoru a neuvádí ho mezi filosofy, ač vykládá v IX. knize o sofistovi Prótatorovi); byl současníkem Prótatorovým a Perikleovým.

¹⁰³ Ve spise *Pochod Kýrův* o sedmi knihách, v němž se vykládá o pochodu 10 000 řeckých vojáků v službách Kýra Mladšího od Sard do Persie, o bitvě u Kúnax r. 401, v níž Kýros padl, hlavně však o jejich zpátečním pochodu do M. Asie pod obehřetným vedením Xenofóntovým.

¹⁰⁴ Po bitvě u Kúnax byl s ostatními veliteli Řeků zajat a popraven. Je znám z Platónova dialogu *Menón*.

¹⁰⁵ *Anab.* III 1, 31.

¹⁰⁶ Seuthés, král thráckého kmene Odrysů, podrobil si za pomoci Xenofóntových vojáků thrácké kmene, po vítězství však porušil smlouvu, takže ho Rekové opustili a přidali se k spartskému vojsku, jež bylo tehdy v Malé Asii.

¹⁰⁷ Agésiláos byl velitelem spartského vojska v M. Asii.